
Kyrkomötet
Tillsyns- och uppdragsutskottets betänkande 2017:11

Prästers väjningsrätt vid vigsel

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas motion 2017:110 med förslaget att kyrkostyrelsen ska få i uppdrag att hos regeringen anhålla om att bestämmelsen i 4 kap. 3 § andra stycket äktenskapsbalken ”om prästers väjningsrätt när det gäller vigsel” utgår. Utskottet menar att regleringen i äktenskapsbalken gäller gentemot det allmänna och inte reglerar vad som ska gälla inom ett trossamfund enligt interna regler. Ur ekumenisk synvinkel är det inte rimligt att Svenska kyrkan ensidigt skulle begära en lagändring som berör flera trossamfund. Utskottet framhåller att det kan finnas olika skäl som medför att en präst avstår från att förrätta en vigsel. Vidare pekar utskottet på att kyrkostyrelsen förra året fick ett uppdrag som har en viss koppling till motion 2017:110. Utskottet gör också en hänvisning till det som Läronämnden framför i sitt yttrande. Utskottet föreslår att motionen ska avslås.

Till betänkandet finns en särskild mening.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:110.

Motionens förslag

Motion 2017:110 av Britt-Marie Danestig m.fl., Prästers väjningsrätt vid vigsel

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att hos regeringen anhålla om att bestämmelsen i 4 kap. 3 § andra stycket äktenskapsbalken om prästers väjningsrätt när det gäller vigsel utgår.

Yttrande från Läronämnden

Läronämnden har yttrat sig över motion 2017:110 i Ln 2017:4y, *bilaga*.

Bakgrund

Vigslerätt och vigselskyldighet före och vid kyrkoordningens tillkomst

Under hela 1900-talet fanns, liksom nu är fallet, olika former för vigsel när man skulle gifta sig. Det har dock gjorts förändringar av bestämmelserna under århundradets lopp. Vad gäller vigsel inom trossamfunden har det funnits vissa villkor för vilka som har kunnat viga. Det har på olika sätt funnits bestämmelser om vigslerättens beroende av de blivande makarnas samfundstillhörighet, såväl för Svenska

kyrkan som för övriga trossamfund. Dessa bestämmelser togs bort i mitten av 1970-talet. För de trossamfund som genom regeringsbeslut hade vigselrätt gällde då att respektive samfund beslutade vem som kunde viga enligt samfundets ordning. För Svenska kyrkan gällde genom lag till viss del andra förhållanden.

Frågan om prästs vigelskyldighet diskuterades bl.a. vid ett stort antal kyrkomöten under 1900-talet. Det gällde då skyldigheten att viga frånskilda. Omkring 1970 prövades frågan om vigselplikt av domstol när en präst hade vägrat att viga eftersom de som skulle ingå äktenskap var frånskilda. Domstolen fann att vigelskyldighet förelåg och prästen dömdes att betala böter. Samtidigt som bestämmelserna ändrades om samband mellan samfundstillhörighet och vigselrätt ändrades giftermålsbalkens bestämmelser om rätt till vigsel i Svenska kyrkan och därmed också prästers vigelskyldighet. Tidigare angavs att mannen och kvinnan fick välja den präst de själva önskade men att det bara var präst i församling där endera var medlem som var skyldig att viga. Efter ändringen sades fortfarande att de som skulle gifta sig fick välja präst men med tillägget ”och som är villig att viga”. Vidare angavs, utan att det sades något om vigselpräst, att de blivande makarna hade rätt till vigsel där någon av dem var medlem. Samtidigt utfärdade regeringen en förordning (1975:1047) om vigselförrättare i vissa fall. Där föreskrevs att varje domkapitel skulle meddela de förordnanden för vigselförrättare som behövdes för att den rätt till vigsel inom församlingarna i stiftet, som avsågs i giftermålsbalken, skulle kunna tillgodoses.

De redovisade bestämmelserna togs in i äktenskapsbalken (1987:230) när den ersatte den tidigare giftermålsbalken. De upphörde att gälla den 1 januari 2000 när kyrka-statrelationerna ändrades. I proposition 1998/99:38 *Staten och trossamfunden – begravningsverksamheten, kulturminnena, personalen, avgiftsbetalningen, m.m.* angav regeringen att det efter relationsändringen inte borde finnas en lagstadgad skyldighet för präster och församlingar i Svenska kyrkan att stå till förfogande för kyrklig vigsel. ”Denna fråga blir i stället inomkyrklig sedan reformen har genomförts.” Den generella vigselrätten för präster i Svenska kyrkan fanns dock kvar genom föreskrifter i äktenskapsbalken.

Följderna av det delvis ändrade rättsläget togs upp i kyrkoordningsskrivelsen till 1999 års kyrkomöte (CsSkr 1999:3). Där fann Svenska kyrkans centralstyrelse att frågan om vigselförrättare borde hanteras av kyrkoherden, vars uppgift det skulle vara att leda församlingens verksamhet bl.a. i fråga om gudstjänstlivet. Centralstyrelsen såg ”inga skäl att i kyrkoordningen införa några bestämmelser om prästs skyldighet att viga” när den tidigare nämnda förordningen upphävdes. I kyrkoordningen reglerades som en del av bestämmelserna om avgifter för kyrkliga handlingar rätten och möjligheten att få del av vigsel i Svenska kyrkans ordning. I dåvarande 42 kap. 8 § angavs att ”den som tillhör Svenska kyrkan har rätt till vigsel i Svenska kyrkans ordning, om inte synnerliga skäl hindrar det”. Vidare sades att ”även när inte någon av de blivande makarna tillhör Svenska kyrkan, får de viga i Svenska kyrkans ordning, om det finns särskilda skäl”.

Nya bestämmelser om vigselrätt

Riksdagen beslutade 2009 om ändringar i äktenskapsbalkens bestämmelser om vigselrätt för trossamfund och om vigselförrättare. Samma bestämmelser gäller nu för Svenska kyrkan som för övriga trossamfund. Trossamfund som vill ha vigselrätt ansöker om detta hos Kammarkollegiet. För trossamfund som har medgivits vigselrätt utfärdar Kammarkollegiet på ansökan från samfundet förordnanden för vigsel-

förrättare. Huvudfrågan när dessa bestämmelser beslutades gällde möjligheten för par av samma kön att ingå äktenskap.

Ändringarna i äktenskapsbalken utgjorde en bakgrund till kyrkostyrelsens skrivelse 2009:6 Vigsel och äktenskap. I skrivelsen, vilken kyrkomötet ställde sig bakom, angav kyrkostyrelsen att i princip alla som är behöriga att utöva uppdraget som präst i Svenska kyrkan ska ha behörighet som vigselförrättare.

I ett avsnitt om vigselförordning i skrivelsen konstaterade kyrkostyrelsen att det i 4 kap. 3 § i äktenskapsbalken sägs att en präst eller annan behörig vigselförrättare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel. I proposition 2008/09:80 Äktenskapsfrågor framställs det som en sedan länge rådande ordning att en vigsel som ett par önskar sig inom ett visst samfund i vissa fall inte kan äga rum där trots att paret uppfyller äktenskapsbalkens krav. För Svenska kyrkans del gäller denna ordning formellt först sedan relationen till staten förändrades. I propositionen anges dock att frågan även tidigare har ansetts vara inomkyrklig.

Regeringen menar att det inte bör införas någon skyldighet för trossamfundet eller trossamfundens vigselförrättare att förrätta vigslar. I enlighet med ett förslag i betänkandet *Äktenskap för par med samma kön – Vigselfrågor* (SOU 2007:17) sägs tvärtom i propositionen att det finns skäl att i äktenskapsbalken förtydliga den gällande ordningen om skyldighet att förrätta vigsel. Riksdagen har på denna punkt anslutit sig till vad regeringen har anfört. Det förs i propositionen inga mer ingående resonemang om den interna hanteringen inom ett trossamfund av frågor om skyldigheten att förrätta vigsel.

I betänkandet sägs att en vigselförrättare inom ett trossamfund inte har någon författningsreglerad skyldighet att viga vare sig en kvinna och en man eller ett par av samma kön som enligt äktenskapsbalken har rätt att ingå äktenskap. ”Huruvida en sådan skyldighet föreligger, liksom övriga villkor för att ett par ska ha rätt att gifta sig hos ett trossamfund, bestäms istället av den ordning som gäller inom respektive trossamfund.” Frågan om en eventuell *inomkyrklig* vigselförordning är alltså inte reglerad i lagen.

Kyrkostyrelsen redovisade att Svenska kyrkans församlingsförbund (nu Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation) i sitt remissyttrande över den utredning som låg till grund för skrivelsen hade menat att en präst torde kunna säga nej till en medverkan av andra orsaker än sådana som gäller betänkligheter kring äktenskap för par av samma kön. Därför borde enligt Församlingsförbundet i kommande bestämmelser utan förbehåll sägas att det inte föreligger någon skyldighet för en präst att medverka. Kyrkostyrelsen fann att det som Församlingsförbundet framförde om rätten för präster att av olika skäl avstå från att medverka vid en välsignelsehandling, och som det får förstås även vid en vigsel av par av samma kön, tycktes bygga på att äktenskapsbalkens bestämmelse även skulle gälla internt inom ett trossamfund. ”Mot bakgrund av vad som ovan anförts ur utredningens betänkande finns det anledning att ifrågasätta en sådan tolkning.”

I frågor om en inomkyrklig reglering konstaterade kyrkostyrelsen att kyrkoordningen ger en rätt till dem som tillhör Svenska kyrkan att få en kyrklig vigsel. Man avvisade i remissvar inkomna förslag om en kyrkoordningsreglerad form av ”väjningsrätt” för den som inte ser det som möjligt att viga par av samma kön. Samtidigt angav man att det rådde enighet inom kyrkostyrelsen i frågan om att ingen präst mot sin personliga övertygelse om vad som är rätt ska tvingas viga par av samma kön. Detta sågs som följd av att Svenska kyrkan bejakar att det inom kyrkan

kan rymmas olika syn på äktenskapet. I skrivelsen angav kyrkostyrelsen att det såvitt bekant i huvudsak hade varit möjligt att undvika konflikter i fråga om vigsel av frånskilda efter de författningsändringar som beslutades i mitten av 1970-talet.

Läronämnden har i sitt yttrande Ln 2017:4y återgivit en del av det som återfinns i Läronämndens yttrande Ln 2016:8y med anledning av ett motionsförslag om att det skulle bli ett villkor för vigning till präst att ha förklarat sig beredd att förrätta vigsel av par av samma kön. Läronämnden understryker att den menar att begreppet ”väjningsrätt” inte bör användas vid beskrivning av gällande inomkyrklig ordning.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:110.

När det i 4 kap. 3 § i äktenskapsbalken sägs att en präst eller annan behörig vigselförrättare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel kan det primära syftet sägas vara att staten inte har förenat möjligheten till vigsel inom trossamfund med någon vigselförrättare för trossamfund och deras vigselförrättare. Regleringen avser vigselförrättarnas relation till det allmänna men tar inte upp vilka interna bestämmelser som kan finnas inom trossamfundet beträffande skyldighet att förrätta vigslar.

I och med att äktenskapsbalkens föreskrifter avser samtliga trossamfund och de personer som där har fått behörighet som vigselförrättare har det förslag som finns i motion 2017:110 ekumeniska implikationer. Utskottet ser det inte som rimligt att från Svenska kyrkans sida ensidigt begära ändringar i lagstiftning av betydelse också för andra trossamfund. Redan av detta skäl menar utskottet att motionen bör avslås.

Det är enligt utskottet viktigt att notera att det kan finnas flera olika skäl för att en präst inte är beredd att genomföra en vigsel. Under utskottets överläggningar har som exempel pekats på en brist på ömsesidighet mellan dem som vigseln avser. Det måste finnas ett utrymme för att pröva om en kyrklig vigsel verkligen bör genomföras även om det legalt inte finns några direkta hinder.

Vidare konstaterar utskottet att kyrkomötet förra året beslutade att uppdra till kyrkostyrelsen att utreda frågan om vilka åtgärder som behöver vidtas i såväl kyrkorättslig mening som från andra relevanta perspektiv för att säkerställa att ingen utsätts för diskriminering i samband med den kyrkliga handlingen vigsel, samt återkomma till kyrkomötet med förslag. (KmSkr 2016:15) Kyrkostyrelsen anger i årsredovisningen för 2016 att detta ärende är under beredning och ska slutrapporteras till kyrkomötet 2018. Utskottet menar att det inte bör tas några nya initiativ från kyrkomötets sida i frågor som berör uppdraget till kyrkostyrelsen innan resultatet av arbetet har redovisats för kyrkomötet.

Utskottet noterar också att Läronämnden i sitt yttrande Ln 2017:4y understryker att ordet ”väjningsrätt” inte bör användas i det här aktuella sammanhanget. Detta görs mot bakgrund av Läronämndens konstaterande att 2009 års beslut om äktenskap för par av samma kön är en del av kyrkans ordning och att alla som vigs till präst i Svenska kyrkan lovar att följa kyrkans ordning.

Med hänvisning till det som utskottet här har anfört föreslås att kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:110.

På Tillsyns- och uppdragsutskottets vägnar

Britas Lennart Eriksson, ordförande

Gunnar Edqvist, sekreterare

Beslutande: Britas Lennart Eriksson, ordförande, Inger Wahlman, Roine Olsson, Anna Forssell, Lars Risberg, Emilia Lindstrand, Emma Hedlundh, Mattias Rosenquist, Sven Kerst, Sten Elmberg, Lisbeth Göranson, Anders Novak, Johan Blix, Kent Karlsson och Ingrid Borgström.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Margareta Carlenius, Catharina Erdtman, Stefan Linderås, Bertil Murray, Helena Nordvall, Kerstin Rossipal, Anna-Lena Carlsson, Ann-Christin Alexius, Helena Elmqvist, Helena Björkman och Irene Leonardsson.

Biskoparna Eva Brunne och Per Eckerdal har deltagit i utskottets överläggningar.

Särskild mening

Jag bejakar utskottets beslut att yrka avslag på motion 2017:110. Dock vill jag kommentera läronämndens yttrande 2017:4y och utskottets behandling av detsamma. I värsta fall öppnar läronämnden genom sitt yttrande för en förödande omtolkning av 2009 års beslut i äktenskapsfrågan.

I sitt yttrande skrev då läronämnden. ”Läronämnden vill avslutningsvis konstatera att Svenska kyrkan även fortsättningsvis rymmer olika uppfattningar i frågan om huruvida samkönade äktenskap är förenliga med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.”(2009:12y) Läronämnden ville år 2009 framhålla vikten av ett öppet och ömsint mötande av minoriteten när beslutet om ny äktenskapssyn stod i begrepp att tas i kyrkomötet: ”I en kyrka är den yttersta frågan inte vem som tycks få rätt eller vem som vinner debatten utan om kärleken har tagit sin plats i varje enskilds hjärta. Därför kan i denna fråga följas det gamla teologiska rådet: i det nödvändiga enighet, i det som låter sig diskuteras frihet, i allt kärlek.” (Ln 1995:18)

På motsvarande sätt fanns i utskottet när frågan behandlades en medvetenhet om att det i Svenska kyrkan fortsättningsvis skulle finnas två uppfattningar om äktenskapet, båda förenliga med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, och att man önskade härbärgera båda uppfattningarna. ”Kommer vi som kyrka att klara av att härbärgera olika uppfattningar i frågan? Motsvarande splittring fanns när frågan om att viga frånskilda var brännande och många präster inte ville tjänstgöra vid en sådan vigsel. Samma ansvarsförhållande blir aktuellt om kyrkomötet bejakar kyrkostyrelsens förslag. Kyrkan har uppdraget att välkomna också par av samma kön till vigsel, men den enskilda prästen kan säga ja eller nej till att leda en sådan gudstjänst.” (G 2009:2) I sitt yttrande över motion 2017:110 väljer läronämnden att i bjärt kontrast till detta yttrande i stället citera ett tidigare uttalande från 1997: ”Det står inte den enskilde ämbetsbäraren fritt att själv välja konsekvenser av sin uppfattning för utövandet av ett uppdrag i kyrkan. Kyrkans gemensamma ordning är överordnad ämbetsbärarens.” (Ln 1997:3y). Detta yttrande blir i läronämndens skrivning från i år helt ryckt ur sitt sammanhang och ger en mycket skev bild av de förutsättningar som sades skola gälla när beslutet om ny äktenskapssyn togs. När beslutet

TU 2017:11

togs menade majoriteten att det fanns två uppfattningar i frågan som båda var förenliga med Svenska kyrkans ordning. Av denna öppenhet märks inget i läro-nämndens aktuella skrivning, heller inte i utskottets behandling av frågan.

Om förskjutningen av fokus är avsiktlig är detta djupt olyckligt då det kommer att fördjupa splittringen i Svenska kyrkan och mellan kyrkor.

Bertil Murray

Kyrkomötet
Läronämndens yttrande 2017:4y

Prästers väjningsrätt när det gäller vigsel

Läronämndens yttrande över motion 2017:110

Läronämnden hänvisar till sitt tidigare yttrande i Ln 2016:8y

Läronämnden konstaterar att 2009 års beslut om äktenskap för par av samma kön är en del av kyrkans ordning. Alla som vigs till präst i Svenska kyrkan lovar att följa kyrkans ordning. Läronämnden har tidigare uttryckt:

”Det står inte den enskilde ämbetsbäraren fritt att själv välja konsekvenser av sin uppfattning för utövandet av ett uppdrag i kyrkan. Kyrkans gemensamma ordning är överordnad ämbetsbäraren.” (Ln 1997:3y)

Ansvaret för att kyrkliga handlingar blir utförda ligger inte på den enskilda prästen utan på församlingen. Kyrkoherden ansvarar för att de som efterfrågar och har rätt till vigsel också ska få vigsel i församlingen i enlighet med kyrkans ordning.

Läronämnden understryker att ordet ”väjningsrätt” inte bör användas i detta sammanhang.

Uppsala den 31 augusti 2017

På Läronämndens vägnar

Antje Jackelén, ordförande

Ann-Katrin Bosbach, sekreterare

Närvarande: Ärkebiskop Antje Jackelén, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Modéus, biskop Åke Bonnier, biskop Johan Dalman, biskop Mikael Mogren, biskop Fredrik Modéus, biskop Johan Tyrberg, biskop Per Eckerdal, biskop Hans Stiglund, biskop Sven-Bernhard Fast, biskop Eva Brunne, Göran Eidevall, Eva-Lotta Grantén, Anna Karin Hammar, Margarethe Isberg, Karin Johannesson, Håkan Möller, Jesper Svartvik och Kristin Zeiler.